

L'Andorra de les lletres

ISIDOR CÒNSUL

Andorra, lluny dels tòpics comercials i turístics, és un país amb una important tradició literària, com ho demostren noms actuals com ara Albert Salvadó, Joan Peruga i Antoni Morell, així com l'organització del premi de novel·la Carlemany

Al costat de la neu i del turisme, del duralex dels pares i del contraban de tabac, Andorra ha començat a dissenyar equacions de prestigi cultural que la lliguin al conreu de les arts, la història i la literatura. Són moviments per trencar la perspectiva més habitual del petit país dels Pirineus, que és vist, sobretot, com un supermercat i un punt de concentració turística: la mena de terra on sempre es pot comprar de rebaixes, on la benzina va a preus d'antany, Soldeu esdevé la màgia dels esports d'hivern i, a l'estiu, les clapes de romànic i vistes d'alta muntanya esdevenen un paradís per als escaldats fugitius de la platja. Fa uns mesos, per exemple, una d'aquestes sessions de maquillatge va dur-nos l'adaptació televisiva de la novel·la *Entre el torb i la gestapo* (1974), del solsoní Francesc Viadiu, que va contribuir a divulgar aspectes poc coneguts de la història andorrana, com ara el seu paper de país d'acolliment que mai no ha mirat prim amb els colors de les ideologies polítiques (detall emfasitzat també per Antoni Morell a *La neu adversa*, 1999), i la construcció de la cadena d'evasió durant la Segona Guerra Mundial que, a través del passadís andorrà, va servir per ajudar al maquis i els aviadors anglesos caiguts en territori francès.

En el fil de la mateixa línia, cal esmentar el prestigi assolit per un dels premis grossos de la novel·lística catalana, el Carlemany, que compta amb la decidida participació del govern d'Andorra, que ha estat consolidat amb noms com ara Maria Mercè Marçal, Robert Saladrigas, Maria de la Pau Janer, Lluís Anton Baulenas i el mateix Antoni Morell, i que ha donat, en el cas de Maria Mercè Marçal, una de les novel·les més celebrades de les lletres catalanes dels dar-

ters vint anys, *La passió segons René Vivien*. Vora del Carlemany, però, no s'ha d'oblidar el cartell de premis de la Nit Literària Andorrana (amb el Fiter i Rossell, de novel·la, i el Grandalla, de poesia, entre d'altres), i, en un altre registre, la multiplicació de saraus literaris, col·loquis i trobades diverses, com la VII Trobada d'Escriptors al Pirineu, el passat mes de juny, puntejada amb debats que van posar l'accent en l'actualitat de la literatura andorrana i en la força d'Andorra com a paisatge i tema literari.

QUATRE TÍTOLS RECENTS

Tots dos punts, en la perspectiva dels darrers 20 anys, han estat motiu d'estudis i repertoris diversos que poden concretar-se en quatre títols: *Material per a una bibliografia d'Andorra* (1978), de Lídia Pons, Mònica Batlle i Ramon Gual; *Andorra cap a la literatura* (1992), de Miquela Valls; *10 escriptors i Andorra* (1992), de Jordi Gálvez, i l'antologia *Escriptors d'avui, escriptors d'aquí* (1995). Els dos primers tenen un caràcter erudit, mentre que és d'estricta divulgació l'altra parella: el repertori de Jordi Gálvez segueix el rastre d'Andorra en les literatures de Verdaguier, Gide, Marià Mament, Espriu, Coromines, Pla, Bartra, Isabelle Sandy, Miquel Martí i Pol i Baltasar Porcel, mentre l'antologia *Escriptors d'avui, escriptors d'aquí* dona notícia de 15 escriptors contemporanis, entre els quals es troben noms familiars com ara Antoni Morell, Àlvar Valls, Pius Pujades i Josep E. Dalleres, al costat d'altres que semblen més llunyans (Mari Carme Grau, Rosalia Pantebre, Sandra Tomàs, Fèlix Canet, Sergi Mas, Jaume Ros i mossèn Ramon de Canillo), però on falten, des de la perspectiva d'ara mateix, dos narradors que han esclatat amb força en els darrers 3 o 4 anys: Albert Salvadó i Joan Peruga.

Antoni Morell va guanyar un dels premis més importants de la literatura catalana: el Carlemany

Fins no fa gaires anys, parlar de literatura andorrana suposava posar l'èmfasi en un sol nom, el novel·lista Antoni Morell (1941), autor d'un títol que sempre m'ha semblat esplèndid, *Set lletanies de mort* (1981), i que, amb *Boris I, rei d'Andorra* (1984) i *La neu adversa* (1999) dibuixa el fris històric i social de l'Andorra del segle XX. De *Boris I, rei d'Andorra*, n'acaba de sortir la traducció al txec (*Boris I, Král andorrsky*), i sembla que avancen els preparatius per a una versió cinematogràfica de la novel·la. Ara bé, si Antoni Morell conformava el territori narratiu, el paisatge poètic era ocupat per l'esforç avantguardista i els afanys de trencament de

Josep-Enric Dalleres (1949), per bé que sempre en un pla més discret, per allò que la poesia ho té més pelut per fer camí. Rere seu, però, hi ha una trajectòria de més de 25 anys d'ofici, falcats per la publicació de l'opuscle *33 poemes* (1974), prologat per Miquel Martí i Pol, els volums *Despertar* (1976), *De tu a tu* (1990) i *Illalba* (1995), i el poema *Amic* (1987), amb dibuixos d'Artur Duch.

ELS D'ARENY I PLANDOLIT

La història d'Andorra, des del segle XVII fins a començaments del XX, va molt lligada als D'Areny i Plandolit, la família potser més poderosa de les Valls durant el XVIII i el

XIX. La casa d'Ordino que en fou fogar i n'és actualment museu, porta la data de 1633 a la clau de volta de la porta d'entrada i de 1613 en una llinda interior. El casalot, però, fou ampliat i modificat al llarg dels anys i una de les darreres intervencions és de 1849, quan es construí la bella balconada de ferro forjat. Amos de les mines de ferro i de les fargues que el treballaven industrialment, els estadants de casa Areny d'Ordino acabaren controlant un enorme patrimoni agrari, a Andorra i fora de les Valls, fruit d'una política matrimonial que els va dur a escampar-se per la banda del Pallars Jussà